

Bilme İstenci Üzerine Dersler

Lectures on the Will to Know

Şükrü Keleş^a

Michel Foucault,
“Bilme İstenci Üzerine Dersler (1970-1971)”,
Çevirmen: Kerem Eksen, 2012, 1. Baskı, 304 sayfa.
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Michel Foucault’un 1970 yılından başlayarak 1984 yılına kadar Collège de France’ta Düşünce Sistemleri Tarihi kürsüsünde verdiği derslerin bir bölümü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından 2014 yılı çeviri yayın programına alınmıştır. Bu serinin biyoetik alanı açısından önemi, etğin sıklıkla ihmal edilen bilgi boyutunu besleyebileceği düşüncesine dayanmaktadır.

Foucault, dönemin önemli ihtiyaçlarından biri olarak gördüğü *bilme istencini* derslerinde tartışmaya açmadan önce, 1961 yılında “Deliliğin Tarihi”, 1966 yılında “Kelimeler ve Şeyler”, 1969 yılında da “Bilmenin Arkeolojisi”ni yayımlamıştır. Çalışmalarında insanın doğal ve tarih dışı bir varlık olarak ele alan kuramcılarının aksine, Foucault, insanın inşa sürecinde tarihin önemine dikkat çekmiştir. Tarihle bağlantılı olan hemen tüm disiplinlerden beslenerek *bilgi ve hakikat* sorunu üzerine düşünce üretmeye çalışmıştır. Bilme istenci kavramını temellendirmeye çalıştığı derslerde bilgiye yönelmiş arzumuzun sanıldığı gibi hiç de doğal, evrensel ve tarih dışı olmadığı düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

“Bilme İstenci Üzerine Dersler”in açılış konuşmasında Aristoteles’in “bütün insanlarda doğaları gereği bilme arzusu vardır” mottosunun kapsamlı bir analizine yer verilmektedir.

“Doğruyu söylemek gerekirse bu başlığı bu güne kadar yaptığım tarihsel analizlerin büyük bir kısmına da verebilirdim. Şu anda yapmak istediğim analizlerin temel özelliğini tarif etmek için de uygun bir başlık bu. Bütün bu analizlerde –gerek geçmiştekilerde, gerekse gelecekte yapacak olduklarımda- ‘bilme istenci için fragmanlar’ benzeri bir şeyler görmek mümkün. (9 Aralık 1970 Tarihli Ders, s. 3)”

Bilgi, Aristoteles’ten itibaren aklın doğal bir nesnesi olarak görülmüşken Nietzsche, bilgiyi insan deneyimleri üzerinden anlamaya çalışmıştır. Foucault’un *istenç* kavramına yüklediği anlam, Nietzsche’nin *istenç* okumasına dayanmaktadır. Nietzsche’de *istenç*, aklın doğal bir hareketi değil, his, düşünce ve duygulanımın birbiriyle etkileşmesi sonucunda ortaya çıkan bir yönelimdir.

On dört dersin bulunduğu kitapta özellikle Türkiye’de biyoetik eğitime katkıda bulunabilecek beş derste ele alınan konuları aşağıdaki gibi özetlemek mümkün:

09 Aralık 1970 Tarihli Ders: Bu dersin temel konusunu *bilme* temasının *hakikat* temasına doğru yer

^aUzman, PhD Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Ankara ✉ sukrukeles@hacettepe.edu.tr
Gönderim tarihi: 04.08.2016 • Kabul tarihi: 26.10.2016

değiştirmesi oluşturmaktadır. Felsefe tarihinde bilme arzusunun Aristoteles'ten itibaren nasıl görünmez hale geldiği özetlenerek Nietzsche'nin bu dışsallığı yeniden tesis etmesi üzerinde durulmaktadır.

Ders bağlamında *bilme istenci* kavramı, tarihsel araştırmalara yaslanarak tartışmaya açılmaktadır. Foucault, ilgili dönemde yürütülen bilimsel araştırmalarla ve teorik saptamalarla bağıni koparmadan 16. ile 18. yüzyıl arasında iktisadi süreçlere dair bilmenin nasıl kurulduğı, 17. ile 19. yüzyıl arasında cinselliğe dair bilmenin nasıl düzenlendiğı ve yapılandırıldığı üzerinde durmuştur.

Ders ve seminer döneminde üzerinde durulan sorular, bilme istenci teorisi oluşturmanın ne ölçüde mümkün olduğuna odaklanmaktadır. İçinden geçilen süreçte işaret edilen temel sorunlardan biri şu şekilde yapılandırılmıştır:

“Birtakım bilgilere ya da birtakım bilmelere, birtakım disiplinlere, birtakım söylem olaylarına dair çalışmanın bizi bu bilme istenci meselesine yönlendirebilmiş olmasının sebebi nedir? (...) Bu kavramın gerekli ya da vazgeçilmez olmasının sebebi nedir? (9 Aralık 1970 Tarihli Ders, s. 5-6)”

16 Aralık 1970 Tarihli Ders: Bilgi ile hakikatin birbirini içermeyişi bu ders kapsamında tartışmaya açılmaktadır. Aristoteles'te hakikate verilen öncelik içerisinde arzu, hakikat ve bilginin oluşturduğı teorik yapı çözümlenmeye çalışılmaktadır. Kurulan argümanlar Spinoza, Kant ve Nietzsche'nin bu sistematığı sarsmanın yollarını arayan düşüncelerinden beslenmektedir.

06 Ocak 1971 Tarihli Ders: Ana odağını sofistlerin oluşturduğı bu derste sofistlerin ortaya çıkışına ve dışlanmalarına yer verilmektedir. Bu derste Aristoteles'e göre ve hakikatle olan ilişkisi bağlamında felsefe tarihi incelenmektedir. Felsefi söylemin neden şiirsel söylemle aynı statüde olamayacağı tartışmaya açılmaktadır. Felsefenin tarihsel olarak varoluşunun ancak sofistlerin dışlanmasıyla mümkün olduğu öne sürülmekte; sofistlerin karakterleri ve dışlanmalarında Platon ve Aristoteles'in üstlendiğı farklı roller de yine bu ders bağlamında değerlendirilmektedir.

13 Ocak 1971 Tarihli Ders: Sofistik manipülasyona karşı mantıksal manipülasyonun yapılandırılışı değerlendirilmektedir. Platon'un sofist karakterini dışlarken Aristoteles'in sofistizm tekniğini dışlaması üzerinde durulmaktadır.

Nietzsche Üzerine Ders: Dönemin en kapsamlı derslerinden biri olan bu ders bağlamında bilme istencinin iki paradigması üzerinde durulmaktadır: Aristoteles ve Nietzsche.

Temel olarak bilginin kökeninin olmadığı, tarihi olduğunun konuşulduğı bu derste, Nietzsche'nin bilme ile hakikat arasındaki bağı koparan *münasebetsizliği* ile özne ve nesnenin bilginin temelleri değil, ürünleri olduğu tartışmaya açılmaktadır.

Nasıl düşündüğünün incelenmesinde bile öğretici bir yan bulunan Foucault, düşüncesini geliştirirken tarihsel çözümlenmelere yer vermektedir. “Bilme İstenci Üzerine Dersler”, biyoetik alanındaki sınırlı sayıdaki kaynakları çeşitlendirmesi anlamında önemli olduğu kadar, sıklıkla insanın *neliği* ve dünya tasarımı üzerine düşünce üretmesi beklenen biyoetikçiler için başucu kitaplardan biri olmaya adaydır.

Bu derslerde ele alınan konular, kendisini bir tarihçi olarak tanımlayan Foucault'un yorumudur en nihayetinde, tartışmaya açıktır; farklı yorumlar getirilerek eleştirilebilir. Teorisyenin külliyatına “Deliliğin Tarihi”, “Hapishanenin Doğuşu” ve “Cinselliğin Tarihi” başlıklı eserler de eklendiğinde, tüm bu projelere değerini teslim etmek düşünürler açısından tarihi bir sorumluluktur.

Son olarak, “Bilme İstenci Üzerine Dersler” hakkında “tarihsel veriler bir yana, okura sürekli göz kırpan bu alternatif geçmişler, bugünler ve gelecekler gözetilerek okunabilecek bir metin” olduğunu söyleyen ve kitabı böylesi bir bakış açısıyla okuduğumuzda “içinde bulunduğumuz hakikat rejimleri, özellikle de takipçisi olmaya çalıştığımız felsefe ve bilim geleneklerini yeni bir gözle değerlendirilebilecek, bize geleceğe yönelik yeni –ve

aynı ölçüde zorlayıcı- imkânlar sunabilecektir” değerlendirmesini yapan çevirmen Kerem Eksen’e ne kadar teşekkür etsek az.

Michel Foucault (1924-1984), 1950’lerde psikoloji ve psikiyatri tarihi üzerine yaptığı çalışmaları, 1961’de yayınlanan “Deliliğin Tarihi” başlıklı doktora tezinde toplamıştır. 1963’te yayınlanan “Kliniğin Doğuşu” tıp biliminin epistemolojisine, 1966’da yayınlanan “Kelimeler ve Şeyler” ise insan bilimlerinin ortaya çıkmasını sağlayan bilme koşullarına ışık tutmaktadır. Bu kitaplarda kullandığı arkeolojik yöntemi 1969 senesinde yayınlanan “Bilginin Arkeolojisi” eserinde kuramlaştıran Foucault, 1970’de Collège de France’ta Jean Hyppollite’ten devraldığı kürsüyü Düşünce Sistemleri Tarihi olarak adlandırmış ve bu kurumda 1984’e kadar ders vermiştir. Fransa’da 2004’ten itibaren yayınlanmaya başlayan ve birçok dile çevrilen bu dersler, kimi zaman daha sonra kitap haline gelecek araştırmaların ham maddesini oluşturur (örneğin 1973’teki Ceza Kuram ve Kuramları dersi 1974’te yayınlanan “Gözetlemek ve Cezalandırmak” eserini hazırlar), kimi zaman ise yayınlanmış hiçbir kitapta bulunmayan analizleri ortaya koyar (1977-1979 arasında işlenen liberalizm ve güvenlik temaları gibi). 1974’te ilk cildi yayınlanan “Cinselliğin Tarihi”nin 1980’den sonra yayınlanan ikinci ve üçüncü ciltlerinde neden 19. yüzyıl analizlerinden Antik Yunan’daki haz ve öznellik temalarına geçildiğinin ipuçları, yine Collège de France derslerinde bulunabilir. Foucault’un kitapları ve dersleri dışındaki konferans ve mülakatları ise, *Dits et Ecris* başlığıyla yayınlanmış ve Ferda Keskin’in editörlüğünde Türkçeye çevrilmiştir¹.

¹Bilme İstenci Üzerine Dersler / Collège de France Dersleri (1970-1971)